

НАРКОМАНІЯ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Досліджено проблеми поширення наркоманії серед неповнолітніх в Україні. Виокремлено психосоціальні та медичні наслідки вживання наркотичних речовин. Проаналізовано взаємозв'язок уживання наркотичних речовин і злочинності. Наведено деякі ознаки сучасного стану наркозалежних неповнолітніх. Акцентовано на віктимогенності осіб, які допускають немедицине вживання наркотичних засобів.

Ключові слова: наркоманія, наркотизм, наркотичні речовини, неповнолітні, злочинність, віктимність.

Постановка проблеми. Україна, як демократична та правова держава, повинна забезпечувати належні умови для нормального розвитку та життя усіх членів українського суспільства, а надто неповнолітніх. Питання виховання майбутнього покоління української держави, в сучасних умовах, є актуальним та потребує значної уваги і з боку державних органів, і суспільства загалом. Сімейна неблагонадійність, криза шкільної та професійної освіти, тривала трудова незайнятість, неорганізованість дозвілля неповнолітніх, наркотизація середовища неповнолітніх, і як наслідок, збільшення кількості злочинів, що вчиняються особами, у віці до 18 років – це далеко не повний перелік проблем, які потребують негайного вирішення для виправлення ситуації, що виникла в нашому суспільстві.

Стан дослідження. Питання наркоманії серед неповнолітніх, у різних аспектах досліджували вітчизняні науковці. Особливу увагу кримінологів, психологів і педагогів ця проблема привернула в останнє десятиліття, коли негативні тенденції цієї проблематики засвідчили про необхідність вжиття дієвих заходів для боротьби з нею.

Ті чи інші проблеми наркоманії серед неповнолітніх порушували у працях такі учені, як А. П. Закалюк, Н. А. Мірошніченко, О. М. Гумін, П. В. Мельник, М. С. Хруппа, Р. М. Павленко, В. А. Семенюк, В. І. Борисов, В. О. Глушков, А. В. Градецький, М. І. Мельник, А. А. Музика, Л. В. Расцька, В. В. Сташис, М. І. Хавронюк, В. М. Дьомін, М. І. Хавронюк й ін.

Наркоманію, як соціально негативне явище та такі термінологічні поняття, як «накоманія» та «наркотизм» досліджували: Н. А. Мірошніченко, А. А. Музика, П. В. Мельник, О. М. Гумін.

Відомий кримінолог А. П. Закалюк зазначає, що «наркотизм» – це «суспільно неприйнятне і вкрай небезпечне соціальне явище, оскільки його негативний, а подекуди й руйнівний вплив поширюється майже на всі сфери суспільства: економіку, виробництво, обороноздатність, фізичне й моральне здоров'я нації, її культуру, процес відтворення населення, збереження генофонду, перспективи цивілізаційного розвитку» [1, с. 4].

Наркоманія, як вважають М. С. Хруппа, Р. М. Павленко та В. А. Семенюк, це хворобливий психічний стан, а наркотизм – анти-суспільне явище, яке виявляється у незаконному вживанні наркотичних або психотропних речовин, а також у вчиненні, на цьому ґрунті, протиправних дій з цими речовинами, відповідальність за які передбачена адміністративним і кримінальним законодавством [2, с. 121–122].

Усі зазначені науковці вважають, що наркоманія – це, по-перше, негативне антисуспільне явище; по-друге, руйнівний вплив немедичного, а отже, незаконного вживання наркотиків, поширюється на майже усі сфери життєдіяльності суспільства; по-третє, наркоманія взаємопов'язана зі злочинністю.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми розповсюдження наркоманії серед неповнолітніх в Україні, а також установленні взаємозв'язку немедичного вживання наркотичних засобів і вчиненні неповнолітніми злочинів.

Виклад основних положень. Наркоманія, як відомо, становить негативне соціальне явище, що спричинює до негативних наслідків і для окремих верств населення, і держави загалом. Психічна та фізична залежність, що виникає в разі немедичного вживання наркотиків, є актуальною та серйозною проблемою і для розвинених європейських держав, і для бідних.

Проблем наркозалежності чимало, основні з них: складний, подекуди, неможливий, процес лікування; деградація особистості; «омолодження» наркоманії; злочинність. Проблема наркоманії загалом і серед неповнолітніх зокрема, потребує належної уваги з боку держави та суспільства і вжиття дієвих заходів для боротьби з цим негативним явищем.

Однією з причин поширення наркоманії, на теренах нашої держави, стали серйозні кризові явища в різних сферах суспільного життя, погіршення соціально-економічного та соціально-психологічного станів ряду груп населення. Наркотизації суспільства активно сприяють такі негативні чинники: погіршення духовної та моральної атмосфери у суспільстві, економічна криза, як наслідок – безробіття, соціальна та політична напруженість у суспільстві тощо. Що стосується наркотиза-

ції у середовищі неповнолітніх, то крім означених чинників також сприяють: різке соціальне розшарування сімей, неврівноваженість психоемоційного фону виховання підлітків, їхня соціалізація в умовах знецінення загальнолюдських принципів моралі, дегуманізація ставлення до найвразливіших соціальних груп тощо. Безперечним є і те, що Україна потрапила в сферу дії міжнародного наркобізнесу, і це впливає на динаміку наркотизації суспільства.

Наркоманія, як соціальна хвороба, спричинює загрозливі наслідки, особливо для молоді. Наслідки вживання наркотичних речовин доволі різноманітні: від психосоціальних до медичних. Серед останніх варто зазначити: передозування, підвищений ризик суїцидів, психічні захворювання, серцево-судинні, ускладнення під час вагітності та інша патологія. За роки незалежності України показники захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин і їх розповсюдження, зросли в 2,5–3,2 рази, у 25 разів збільшилася кількість неповнолітніх наркоманів [3]. Наркотики прирівнюються до складових молодіжної «культури», таких як паління та вживання алкогольних напоїв. Набирає негативного резонансу проникнення наркотиків із кримінального середовища до місць масового проведення дозвілля та в навчальні заклади.

До негативних тенденцій наркозалежності варто віднести, також зниження віку першого «знайомства» з наркотичними речовинами. Якщо раніше це був вік 13–15 років, то нині маємо справу з 9-тирічними наркоманами. Не зважаючи на більш-менш легкий доступ до наркотичних речовин, утім залишається питання коштів для придбання «доз». Це призводить або до вчинення протиправних діянь (крадіжок, грабежів, розбоїв), або до вживання наркотиків, виготовлених так званим «кустарним» способом, які є недостатньо очищеними та низької якості. Це спричинює до отруєння, або навіть летальні наслідки, а також загрожує швидкою деградацією, і фізичною, і соціальною.

Не можна не наголосити на проблемі зловживання наркотиками особами жіночої статі, а надто у підлітковому віці. За даними Міністерства внутрішніх справ України, більше 71% осіб, які перебувають на обліку через вживання наркотиків – це неповнолітні підлітки та молоді люди віком від 18 до 29 років, з яких майже кожен п'ятий – жінка. Жіночий організм швидше звикає до наркотиків, а негативні зміни, до яких призводить немедичне їх вживання, відбуваються інтенсивніше. Такі особи не здатні до народження здорового покоління.

Та погіршення здоров'я це не єдині наслідки, пов'язані з наркоманією. Як відомо, наркозалежність і злочинність взаємопов'язані.

Зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами, неминуче призводить до вчинення злочинів. Злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів можна умовно поділити на дві групи. Першу групу становлять злочини, що вчиняються через зазначені речовини. Так, за даними Держкомстату за перше півріччя 2016 року, у загальній кількості злочинів 3,3%, становили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [4]. Друга група злочинів – злочини, що вчиняються у стані наркотичного сп'яніння, або ті, метою яких є здобуття коштів для придбання наркотиків.

Доцільно наголосити на ще одній проблемі, пов'язаній з наркотиками. Як відомо, з проблемою розповсюдження наркоманії пов'язане поширення епідемії ВІЛ/СНІДу, оскільки серед загальної кількості ВІЛ-інфікованих відсоток ін'єкційних споживачів наркотиків становить приблизно 80%.

Хвороба вражає молодь у найбільш активному репродуктивному та працездатному віці. Не менш вражаючим є те, що офіційна кількість випадків і захворювань на ВІЛ/СНІД становить приблизно 10% фактичного числа. Вчасна профілактика, особливо з «групами ризику», не провадиться належно. Цю проблему можна вирішити тільки комплексно, зважаючи не лише на медичні, а й соціальні, психологічні та правові аспекти. Зростання полінаркотизму, серед споживачів наркотичних препаратів, становить 4,9%. Середня тривалість життя наркоманів становить трохи більше 30 років, із них на активне вживання наркотиків припадає 10–15 років [3].

Значна роль наркозалежності і як віктімогенного чинника, коли поведінка самої жертви, що перебуває у стані наркотичного сп'яніння, нерідко слугує умовою, що сприяє вчиненню злочинів. Особи, які вживають наркотики, є потенційними жертвами злочинних посягань тому, що у стані сп'яніння вони не можуть належно оцінювати ситуацію, яка виникла. Крім того, неспроможність останніх, через свій безпорадний стан, у якому вони перебувають майже постійно, реально оцінювати ситуацію і за необхідності чинити адекватний опір, іншим антисуспільним елементам, призводить до їх перетворення у «потенційних жертв» [5, с. 108–109].

Уживання наркотиків, за масштабністю та наслідками, майже не можливо порівнювати з іншими медико-соціальними, економічними та морально-правовими проблемами. Як зазначає Л. В. Раєцька – соціальна загроза вживання наркотиків не обмежується лише матеріальними збитками суспільства. Розвиток організованої злочинності,

розповсюдження СНІДу, фінансування терористів – ось не повний перелік усіх негативних наслідків розповсюдження наркотиків, які руйнують людський потенціал суспільства [6, с. 56].

Небезпека вживання наркотиків, саме молодими людьми, полягає в тому, що вони легше піддаються впливу сторонніх, їх простіше вмовити до першої спроби наркотиків, і, як відомо, процес звикання у неповнолітніх проходить швидше, ніж у дорослих осіб.

Наркоманія, як хвороба, важко піддається лікуванню. Професіонали в сфері психотерапії та психіатрії переконані, що наркоманію варто лікувати виключно психологічним впливом (підлітки і переважна частина дорослого населення мають підвищений ступінь сугестивності), а хімічно та біологічно вона невиліковна.

Важливе значення у профілактиці та боротьбі з наркоманією, серед неповнолітніх, має родина. Сім'я, як інститут первинної соціалізації, виконує провідну роль у формуванні особистості неповнолітнього. Проте в ситуаціях негативних змін умов, способів і форм організації соціального життя, що мають місце в українському суспільстві, відбувається зменшення впливу сім'ї на виховання підростаючого покоління. Цю роль, в умовах сьогодення виконують телебачення, Інтернет і вулиця. Вплив цих чинників має більше негативний та згубний вплив на молодь, адже, враховуючи вікові особливості, підліток не здатен адекватно оцінити те, що пропонує йому «голубий екран». Утрачаючи свої позиції, сім'я все частіше перетворюється на провокуючу або навіть криміногенну групу, стає джерелом формування злочинної свідомості і поведінки, нерідко підштовхуючи підлітка до вживання наркотиків, що є наслідком бажання неповнолітніх самоствердитися.

Криза сімейних відносин, недосконалість шкільної та професійної освіти, неорганізованість дозвілля неповнолітніх, наркотизація середовища неповнолітніх і, як наслідок – формування у неповнолітнього кримінальної мотивації, потребують устороннього дослідження, яке не втрачає актуальності і значущості, через динамічність змін соціального середовища.

Для проведення свого дозвілля молодь усе частіше обирає нічні клуби, дискотеки та бари, віддаючи їм перевагу, а не заняттям спортом чи іншим секціям. Але таке часопроводження потребує значних матеріальних витрат, тобто доступне не всім. З огляду на це, підлітка чекає безцільне проведення часу, яке формує негативний інтерес (до вживання алкоголю, наркотиків тощо), який спричинює розвиток соціально-негативних потреб. Як відомо, найпоширенішими місцями вживання наркотичних засобів є переважно квартири, за відсутності батьків,

підвали, під'їзди, горища, нічні клуби тощо. Це підтверджує те, що неорганізованість дозвілля призводить до відвідування нічних клубів невід'ємними атрибутами яких є наркотики. Варто також зазначити, що в середовищі неповнолітніх нині відсутній «страх» перед наркотиками та їх впливом на організм, а також сформувалася тенденція, коли підлітки віддають перевагу наркотикам, а не алкоголю.

Як зазначає А. В. Градецький, важливим засобом протидії наркоманії є індивідуальна профілактика, тобто система заходів впливу на окрему особу, з метою недопущення зловживання нею наркотичними засобами і психотропними речовинами, з використанням правових, соціальних, психологічних, медичних та інших методів впливу [7, с. 243].

Ще одним недоліком в організації протидії наркозалежності неповнолітніх є недостатня, а іноді і неналежна робота, у цій сфері, освітніх закладів. Розвиток духовної сфери, підвищення моральної свідомості, формування прагнення до навчання та саморозвитку – це завдання, які покладено на заклади освіти.

У школах необхідно розробити цілісну концепцію виховної роботи, одним із напрямів якої повинна бути профілактика та запобігання наркоманії. Для успішної роботи з перешкодження розповсюдження наркоманії необхідним є об'єднання зусиль освітніх, медичних і соціальних установ.

Висновки. Соціальне становище молоді є одним з головних показників рівня розвитку суспільства. Для вирішення проблем, пов'язаних зі становищем неповнолітніх у сучасних умовах, необхідно, поперше, зберігати й розвивати усталені традиції, духовні здобутки соціальних програм, захистити від негативних явищ, що спричинили зміни світогляду, ціннісних орієнтацій, соціального самопочуття молоді.

По-друге, необхідно розробити сучасну державну молодіжну політику для вдосконалення системи виховання та освіти молоді, методів реалізації соціально-економічних і духовних потреб.

По-третє, розробити заходи, спрямовані на організацію дозвілля: відновлення й будівництво культурних, спортивних й інших об'єктів дозвілля дітей і молоді.

По-четверте, розробити заходи, спрямовані на формування здорового способу життя дітей та молоді, посилити контроль за дотриманням законодавства у сфері ігрової, тютюнової та алкогольної продукції.

По-п'яте, врегулювати на законодавчому рівні питання обов'язкового медичного обстеження дітей та молоді, розвивати

мережу центрів реабілітації й ресоціалізації наркозалежних, ВІЛ-інфікованих.

1. Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: наук.-практ. посібник / А. П. Закалюк, А. А. Бова, В. І. Женунтій та ін.; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 296 с.

2. Хруппа М. С. Діяльність дільничних інспекторів міліції по запобіганню наркотизму: науково-практичний нарис / М. С. Хруппа, Р. М. Павленко, В. А. Семенюк. – К.: НАВСУ, 2001. – 140 с.

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uozsumy.com.ua/>

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Піщенко Г. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю / Г. Піщенко, С. Мінченко // Право України. – 2006. – № 5. – С. 108.

6. Раєцька Л. В. Міжнародний досвід становлення системи протидії наркоманії та незаконному обігу наркотичних засобів / Л. В. Раєцька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/11.htm>

7. Градецький А. В. Запобігання вживанню наркотичних засобів особами молодіжного віку на індивідуальному рівні / А. В. Градецький // Право і безпека. – 2012. – № 5 (47). – С. 242–247.

Ковальчук В. П. Наркоманія среди несовершеннолетних как социальная проблема

Исследованы проблемы распространения наркомании среди несовершеннолетних в Украине. Выделены психосоциальные и медицинские последствия употребления наркотических веществ. Проанализирована взаимосвязь употребления наркотических веществ и преступности. Приведены некоторые признаки современного состояния наркозависимых несовершеннолетних. Акцентируется на виктимогенности лиц, допускающих немедическое употребление наркотических средств.

Ключевые слова: наркомания, наркотизм, наркотические вещества, несовершеннолетние, преступность, виктимность.

Kovalchuk V. P. Drug addiction among minors as a social problem

The article deals with the study of the problems of the spread of drug addiction among minors in Ukraine. Psychosocial and medical consequences of the use of narcotic substances are investigated. An analysis of the interrelation between the use of narcotic substances and crime is carried out. Some features of the modern state of juvenile drug addicts are given.

A great attention is paid to the victimization of persons who allow the non-medical use of narcotic drugs. It is proved that the social situation of young people is one of the main indicators of the development level of a society. Addiction is a negative social phenomenon, which leads to negative consequences for certain sectors of the population as well as for the State as a whole. The main reasons for the spread of drug use on the territory of our State should include: a serious crisis in

the various spheres of public life, deterioration of the socio-economic and socio-psychological state of a number of population groups, family unreliability, crisis of school and vocational education, prolonged labour unemployment, disorganization of minors' leisure, a significant number of migrant workers who go abroad and, as a consequence, the juveniles remain unattended in our society, the emergence of the so-called social orphans.

Drug addiction, as a social disease, has threatening consequences, especially for young people. The consequences of the use of narcotic substances are very different: from psychosocial to medical. They are overdose, increased risk of suicide, psychiatric diseases, cardiovascular complications, complications of pregnancy and other pathology. For successful work concerning counteraction to the spread of drug addiction among minors it is necessary to join the efforts of educational, medical and social institutions, to improve the educational work in schools and to raise the qualification level of the police in general and the juvenile prevention in particular.

Key words: *drug addiction, addiction, narcotic substances, minors, delinquency, victimization.*

Стаття надійшла 10 лютого 2017 р.

УДК 343.985.5

**О. В. Кондратюк,
Ю. І. Кондратюк**

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ФАКТИЧНОГО ЗАТРИМАННЯ ЛЮДИНИ СПІВРОБІТНИКОМ ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ

Окреслено актуальне нині питання правомірності процесуального оформлення фактичного затримання людини уповноваженою службовою особою суб'єкта оперативно-розшукової діяльності до моменту внесення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Проаналізовано норми Кримінального процесуального кодексу, що стосуються затримання, у практичній діяльності оперативних підрозділів, які дедалі частіше не виконуються через неоднозначне їх трактування органами досудового розслідування, прокуратури, захисниками, а іноді й суб'єктом оперативно-розшукової діяльності, що негативно впливає на дотримання законних інтересів затриманого, а отже, і подальше причинно-наслідкове забезпечення кримінального судочинства.

Ключові слова: *уповноважена службова особа, співробітник оперативного підрозділу, фактичне затримання, протокол затримання, кримінальне провадження.*